

فهرست

پیش‌نوشتار ..... هفت

فصل یک

هفته یکم / اکتلِ نوازندگی / ۲

۳.....	صدای زیرایی صدا	۳.....	صدا
۴.....	گام	۳.....	نت‌ها
۶.....	اکتلِ نوازندگی	۵.....	ساختارِ تار و سه‌تار
۷.....	دستِ راست	۶.....	اکتلِ نوازندگیِ سه‌تار
۸.....	نواختنِ زخمه	۸.....	دستِ چپ
۹.....	دستِ راست	۹.....	اکتلِ نوازندگیِ تار
۱۰.....	خودآزمایی	۹.....	دستِ چپ
		۱۰.....	تمرین با ساز

هفته دوم / زیرویی صدا / ۱۴

۱۶.....	کلید	۱۵.....	خط‌های حامل
۱۹.....	تمرین با ساز	۱۷.....	خودآزمایی

هفته سوم / انگشت‌گذاری / ۲۰

۲۱.....	تغییر زیرویی صدا در تار و سه‌تار	۲۱.....	خط‌های تکمیلی
۲۴.....	خودآزمایی	۲۲.....	انگشت‌گذاری
		۲۵.....	تمرین با ساز

هفته چهارم / انگشت دوم / ۲۷

۲۸.....	بُنیة فاصله	۲۸.....	فاصله موسیقایی
۲۹.....	انگشت دوم	۲۹.....	نشانه تغییر دهنده فاصله
۳۱.....	تمرین با ساز	۳۰.....	خودآزمایی

هفته پنجم / دیرش صدا / ۳۳

۳۵.....	مترنم‌مارک	۳۴.....	دیرش صدا
۳۷.....	تمرین با ساز	۳۶.....	خودآزمایی

هفته ششم / ربع پرده / ۴۰

۴۲.....	خودآزمایی	۴۱.....	نشانه کُرُن
		۴۳.....	تمرین با ساز

هفته هفتم / سکوت / ۴۵

۴۷.....	خودآزمایی	۴۶.....	سکوت
		۴۸.....	تمرین با ساز

هفته هشتم / دیرشِ چنگ / ۵۰

۵۱..... شاهین	۵۱..... نشانه سُری
۵۲..... خودآزمایی	۵۱..... دستانِ چهارم
	۵۳..... تمرین با ساز

هفته نهم / ریتم / ۵۵

۵۶..... ریتم در موسیقی	۵۶..... ریتم
۵۷..... خودآزمایی	۵۶..... دُورِ ریتمیک
	۵۸..... تمرین با ساز

هفته دهم / وزن / ۶۰

۶۱..... میزان	۶۱..... وزن
۶۲..... وزن‌های ساده	۶۱..... میزان‌نما
۶۳..... نشانه‌های ترکیبی یا سرکلید	۶۳..... نشانه دیز
۶۴..... خودآزمایی	۶۳..... دستانِ پنجم
	۶۵..... تمرین با ساز

هفته یازدهم / انگشتِ سوم / ۶۷

۶۹..... نشانه‌های عَرَضی	۶۸..... انگشتِ سوم
۶۹..... خودآزمایی	۶۹..... نشانه پِکار
	۷۰..... تمرین با ساز

هفته دوازدهم / نت‌های نقطه‌دار / ۷۳

۷۵..... خودآزمایی	۷۴..... نت‌های نقطه‌دار
	۷۶..... تمرین با ساز

فصل دو

هفته سیزدهم / دولاچنگ / ۸۰

۸۲..... تمرین با ساز	۸۱..... نشانه‌های تکرار
----------------------	-------------------------

هفته چهاردهم / وزن‌های ترکیبی / ۸۴

۸۶..... خودآزمایی	۸۵..... وزن‌های ترکیبی
	۸۷..... تمرین با ساز

هفته پانزدهم / تغییرِ پنجه‌گاه / ۸۹

۹۱..... دستان‌های پنجه‌گاهِ دوم	۹۰..... تغییرِ پنجه‌گاه
۹۳..... تمرین با ساز	۹۲..... روشِ تشخیصِ نام‌نت‌ها در دسته تار و سه‌تار

هفته شانزدهم / ترمولو / ۹۶

۹۸..... ترمولو	۹۷..... پنجه‌گاهِ سوم
	۹۹..... تمرین با ساز

هفته هفدهم / اشاره / ۱۰۲

۱۰۴.....	خط اتصال	۱۰۳.....	پنجه گاه چهارم
۱۰۵.....	تمرین با ساز	۱۰۴.....	اشاره

هفته هجدهم / ریز / ۱۰۷

۱۰۹.....	ریز	۱۰۸.....	پنجه گاه پنجم
		۱۱۰.....	تمرین با ساز

هفته نوزدهم / تک ریز / ۱۱۲

۱۱۴.....	تمرین با ساز	۱۱۳.....	تک ریز
----------	--------------	----------	--------

هفته بیستم / ریز اشاره / ۱۱۷

۱۱۹.....	ریز اشاره	۱۱۸.....	پنجه گاه ششم
		۱۱۹.....	تمرین با ساز

هفته بیست و یکم / ریز اشاره پیوسته / ۱۲۱

۱۲۳.....	تمرین با ساز	۱۲۲.....	ریز اشاره پیوسته
----------	--------------	----------	------------------

هفته بیست و دوم / نت زینت / ۱۲۵

۱۲۸.....	تمرین با ساز	۱۲۶.....	نت زینت
----------	--------------	----------	---------

هفته بیست و سوم / چپ ریز / ۱۳۰

۱۳۱.....	تمرین با ساز	۱۳۱.....	چپ ریز
----------	--------------	----------	--------

هفته بیست و چهارم / اشاره ریز / ۱۳۳

۱۳۵.....	اشاره ریز	۱۳۴.....	پنجه گاه هفتم
		۱۳۵.....	تمرین با ساز

فصل سه

هفته بیست و پنجم / دُرَاب / ۱۴۰

۱۴۲.....	دُرَاب	۱۴۱.....	پنجه گاه هشتم
		۱۴۳.....	تمرین با ساز

هفته بیست و ششم / دُرَاب ریز / ۱۴۵

۱۴۷.....	دُرَاب ریز	۱۴۶.....	پنجه گاه نهم و دهم
		۱۴۸.....	تمرین با ساز

هفته بیست و هفتم / پُزواک / ۱۵۰

۱۵۱.....	تمرین با ساز	۱۵۱.....	پُزواک
----------	--------------	----------	--------

هفته بیست و هشتم / تریل / ۱۵۳

۱۵۵.....	تمرین با ساز	۱۵۴.....	تریل
----------	--------------	----------	------

هفته بیست و نهم / پَسِ راست / ۱۵۷

۱۵۸.....	تمرین با ساز	۱۵۸.....	پَسِ راست
----------	--------------	----------	-----------

هفته سی‌ام / تکیه / ۱۶۱

۱۶۳.....	تمرین با ساز	۱۶۲.....	تکیه
هفته سی و یکم / تکیه با پَسِ راست / ۱۶۵			
۱۶۶.....	تمرین با ساز	۱۶۶.....	تکیه با پَسِ راست
هفته سی و دوم / تک‌ریزِ کوتاه / ۱۶۸			
۱۷۰.....	تمرین با ساز	۱۶۹.....	تک‌ریزِ کوتاه
هفته سی و سوم / کمان / ۱۷۲			
۱۷۴.....	تمرین با ساز	۱۷۳.....	کمان
هفته سی و چهارم / کمان‌ریز / ۱۷۶			
۱۷۷.....	تمرین با ساز	۱۷۷.....	کمان‌ریز
هفته سی و پنجم / گندن / ۱۷۹			
۱۸۰.....	تمرین با ساز	۱۸۰.....	گندن
هفته سی و ششم / کنده‌ریز / ۱۸۳			
۱۸۴.....	تمرین با ساز	۱۸۴.....	کنده‌ریز

فصل چهارم

هفته سی و هفتم / شلال / ۱۸۸

۱۹۰.....	تمرین با ساز	۱۸۹.....	شلال
هفته سی و هشتم / استاکاتو / ۱۹۲			
۱۹۴.....	تمرین با ساز	۱۹۳.....	استاکاتو
هفته سی و نهم / پنجه‌کاری / ۱۹۷			
۱۹۹.....	تمرین با ساز	۱۹۸.....	پنجه‌کاری
هفته چهلیم / تک به چهار / ۲۰۱			
۲۰۲.....	تمرین با ساز	۲۰۲.....	تک به چهار
هفته چهل و یکم / وزن‌های لنگ / ۲۰۵			
۲۰۷.....	تمرین با ساز	۲۰۶.....	وزن‌های لنگ
هفته چهل و دوم / سه‌لاچنگ / ۲۰۹			
.....	تمرین با ساز	۲۱۰.....	تمرین با ساز
هفته چهل و سوم / تقسیماتِ زوج و فردِ دیرِش / ۲۱۲			
۲۱۴.....	تمرین با ساز	۲۱۳.....	تقسیماتِ زوج و فردِ دیرِش
هفته چهل و چهارم / ویراتو و بند / ۲۱۶			
۲۱۸.....	بند	۲۱۷.....	ویراتو
.....	تمرین با ساز	۲۱۹.....	تمرین با ساز
هفته چهل و پنجم / تک به پنج / ۲۲۱			
۲۲۳.....	تمرین با ساز	۲۲۲.....	تک به پنج

هفته چهل و ششم / گلیساندو و پُرتامنتو / ۲۲۶

گلیساندو ۲۲۷
پُرتامنتو ۲۲۷
تمرین با ساز ۲۲۸

هفته چهل و هفتم / انگشت گذاری با انگشت شست / ۲۳۰

انگشت گذاری با انگشت شست ۲۳۱
تمرین با ساز ۲۳۱

هفته چهل و هشتم / سینه‌مال / ۲۳۳

سینه‌مال ۲۳۴
تمرین با ساز ۲۳۴

نتِ دستان‌ها / ۲۳۹

نشانه‌ها / ۲۴۱

زخمه‌ها و انگشت گذاری ۲۴۲
تزیین‌ها ۲۴۳

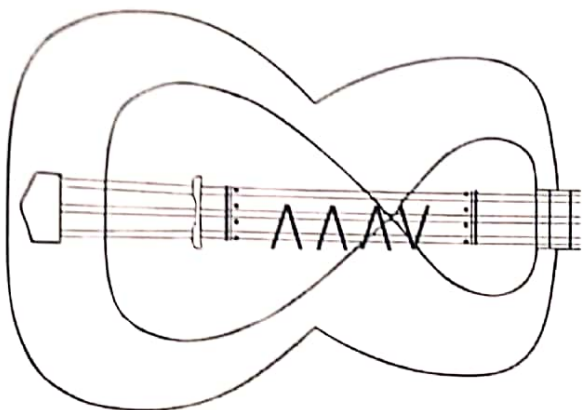
ریزها ۲۴۴
اتصال‌ها ۲۴۵

سازندگان تصانیف / ۲۴۷

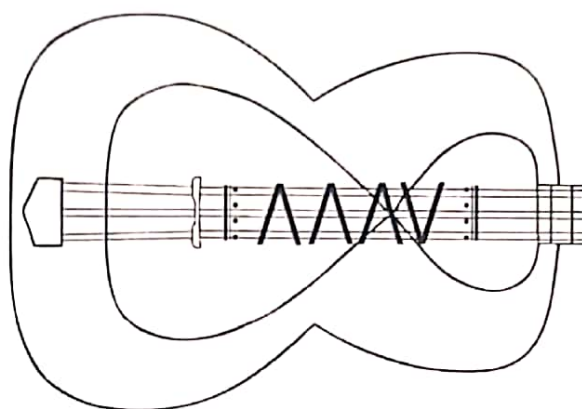
منابع / ۲۶۳

همچنین برای نمونه در تصاویر پایین شیوه اجرای الگوی شماره ۲ با دامنه‌های حرکتی مذکور در سیم‌های نار دیده می‌شود.

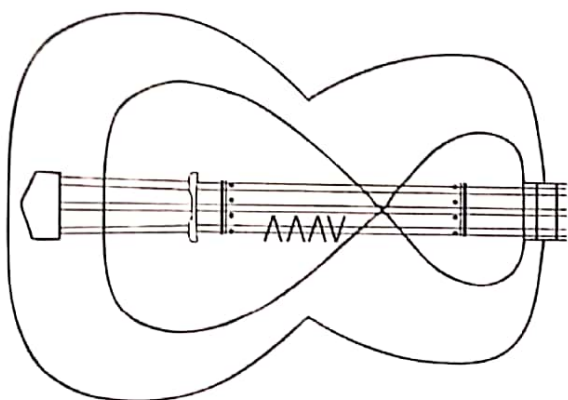
۲. سفید، زرد

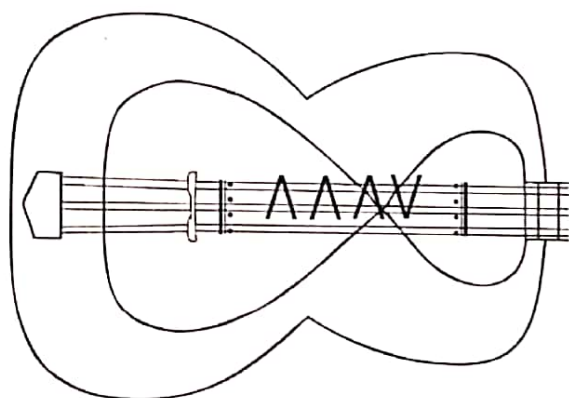
۱. سفید، زرد، بم

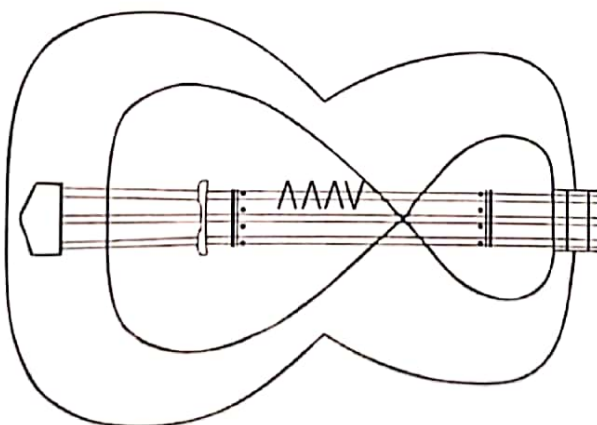
۴. سفید

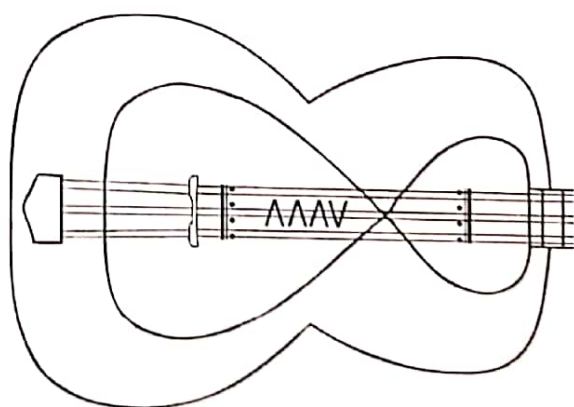
۳. زرد، بم

۶. بم

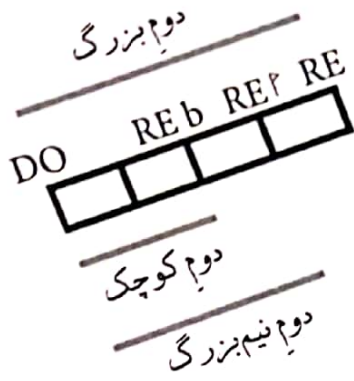

۵. زرد

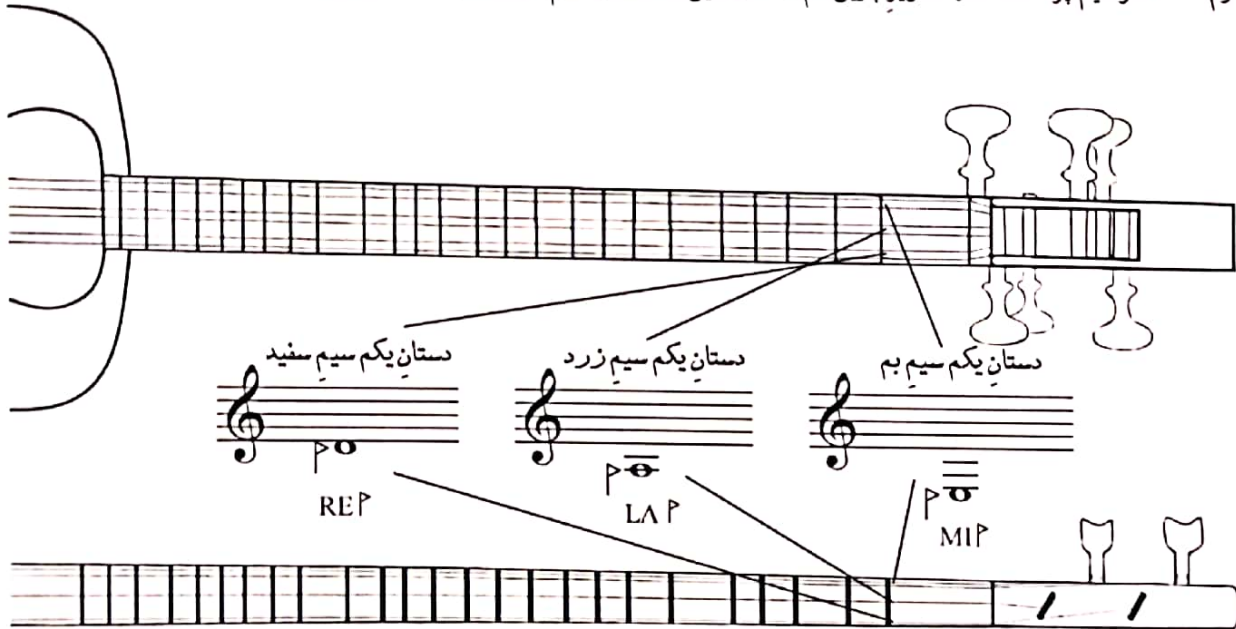

نشانه کُرُن koron

در موسیقی ایرانی و برخی فرهنگ‌های دیگر، فاصله‌های موسیقایی دیگری به جز پرده و نیم‌پرده نیز به کار می‌روند. این فاصله‌ها که در موسیقی ایرانی معمولاً به نام «فواصل ربع پرده» شناخته می‌شوند از تقسیم فاصله یک پرده به چهار بخش برابر تشکیل می‌شوند. برای نمونه در تصویر روبرو فاصله یک پرده‌ای میان نت‌های DO و RE به چهار بخش برابر تقسیم شده است. نشانه «کُرُن»^۱ برای نشان دادن کم شدن (پایین آمدن) ربع پرده^۱ از صدای نتی که این نشانه در کنار آن قرار گرفته به کار می‌رود.^۲ چنانکه در تصویر روبرو دیده می‌شود هرگاه از یک فاصله بزرگ، ربع پرده کم شود به آن، فاصله «نیم‌بزرگ» می‌گویند.^۳

در این هفته با استفاده از انگشت اشاره (انگشت یک) به انگشت گذاری بر دستان یکم^۴ که حدود ربع پرده عقب‌تر (بم‌تر) از دستان دوم است خواهیم پرداخت. در تصویر پایین نام نت‌های این دستان در سیم‌های سه‌تار دیده می‌شود:

^۱ این فاصله تا حدودی قابل تغییر است و ممکن است دقیقاً یک‌چهارم پرده نباشد.

^۲ ابداع و نام‌گذاری نشانه کُرُن توسط «علینقی وزیری» (۱۲۶۶ - ۱۳۵۸) نوازنده، آهنگساز و مدرس موسیقی انجام شده است.

^۳ در موسیقی قدیم ایران فاصله‌ای شبیه به فاصله مذکور، فاصله «مُجَنَّب» نامیده می‌شده است.

^۴ این دستان در موسیقی قدیم ایران نیز با انگشت اشاره یا سبابه گرفته می‌شده و «دستان مُجَنَّب» نامیده می‌شده است.

تمرین با ساز

تمرین پایین بر پایه قطعه «دل شکن» از ساخته‌های «اکبر محسنی» و شعر «بیژن ترقی» در آواز دشتی نوشته شده است.

♩ = 95

yā re bi gā ne na vā zam šar he eš qe jân go dâ zam
 tâ ke caš me jân go šu dam šam e pen hâ ne vo ju dam
 qes se i az su zo sâ zam bâ to mi gu yam em šab
 šo, le zad dar tâ ro pu dam â he jân su zam em šab
 to na dâ ni ke ce kar di be ma no de le man be xo dâ
 ce qa mat az ma ne bi del to ko jâ ma ne xas te ko jâ
 rah go zâ ri bi na si bi bi qa râ ri bi ša ki bi
 ni me šab hâ dar si yâ hi 1. bi na si bi 2. bi pa nâ hi
 tâ sa har gah nâ le sar kar de de
 az sa re ku yat go zar kar
 ey be heš te mo u dam ân si yâ hi man bu dam
 bi xa bar ey sar va re man mi go zaš ti az ba re man
 na aš ke caš mam râ be di di
 co á hu ye sah râ ra mi di

ریز اشاره

پیش‌تر با خط اتصال و اشاره و نحوه اجرای آن‌ها آشنا شده‌ایم و می‌دانیم که نوازنده تار و سه‌تار نت آغاز نت‌هایی که با خط اتصال نوشته شده‌اند را با زخمه (راست یا چپ) و نت یا نت‌های بعد را بدون زخمه راست یا چپ مؤکد خواهد نواخت. گونه‌ای دیگر از اجرای نت‌های پیوند یافته با خط اتصال «ریز اشاره» است که معمولاً در نت‌هایی که فاصله زمانی میان نغمه آغاز و نغمه یا نغمه‌های اشاره پس از آن نسبتاً زیاد است به کار می‌رود. چنانکه از مفهوم واژگانی «ریز اشاره» مشخص است ریزی است که با اشاره پایان می‌یابد. به بیان دیگر ریز اشاره ریزی است که فاصله زمانی زخمه آغاز آن تا نغمه بعد که به صورت اشاره اجرا می‌شود با ریز پر می‌شود. نغمه آغاز می‌تواند به صورت «ریز»، «تک‌ریز» و یا گونه‌هایی دیگر از ریز^۱ اجرا شود ولی در هر صورت با آغاز دیرش نغمه اشاره پایان می‌یابد.

شیوه نگارش

شیوه اجرا

تمرین با ساز

تمرین پایین بر پایه تصنیفی از ظهیرالدوله در دستگاه شور نوشته شده است.

♩ = 100

hâ te fî yaz gu še ye mey xâ ne du ş
gof to be bax şa n do go nah me y be nu ş

lo t fe e lâ hi bo ko na d kâ re xi ş

mo ž de ye ra h ma t be re sâ na d so ruş

^۱ گونه‌هایی دیگر مانند «چپ‌ریز»، «کمان‌ریز» و «کنده‌ریز» که در ادامه به آن‌ها خواهیم پرداخت.

پنجه کاری (تک به سه)

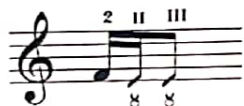
اجرای چند نغمه پیاپی با یک زخمه (معمولاً تک یا راست مؤکد) که نغمه نخست را می نوازد و نغمه های پس از آن با اشاره یا کندن اجرا می شوند را «پنجه کاری» می نامند. برای توضیح تعداد نغمه های پس از تک از اصطلاح «تک به» پیش از یک شماره که محدودیتی ندارد استفاده می شود.^۱ برای نمونه «تک به سه» به معنای اجرای سه نغمه پیاپی با یک زخمه است. در این کتاب علاوه بر استفاده از خط اتصال از روش دیگری نیز برای نگارش نغمه های بدون زخمه استفاده می شود. نت هایی که سر آن ها به شکل خطی باریک نوشته می شود نشان دهنده اجرای بدون زخمه آن نت ها هستند و «نت باریک» نامیده می شوند. اگر در بالا یا پایین نت های باریک نشانه کندن قرار داشته باشد به صورت کنده و اگر نشانه کندن نداشته باشند به صورت اشاره اجرا خواهند شد. همچنین در پنجه کاری ها برای نشان دادن انگشتی که سیم را می کند از شماره های رومی استفاده می شود. شماره های IV, III, II, I به ترتیب نشان دهنده انگشت های یک، دو، سه و چهار در هنگام کندن سیم ها خواهند بود.

نت باریک با اشاره

نت باریک با کندن

در تمرین با ساز این هفته پنجه کاری های «تک به سه» به دو حالت اجرا خواهند شد:

۱. نت آغاز با انگشت دو گرفته شده و دو نت بعد که یک درجه از نت آغاز پایین تر هستند به ترتیب با انگشت های دو و سه کنده خواهند شد.

۲. نت آغاز با انگشت یک گرفته شده و نت دوم با انگشت دو و نت سوم با انگشت سه اشاره خواهند شد.

^۱ برای نمونه نگاه کنید به (علیزاده، ۱۳۷۹، ۱۰۴)

تمرین با ساز

تمرین پایین بر پایه تصنیف قدیمی در دستگاه نوا نوشته شده است.

♩ = 80

dar de eš qe to ke joz jā ne ma naš
 man ze el nist da re del mi za na do
 jo z to ka si man ze el nist to bi yâ
 ey nâ za ni nam to bi yâ ey mah ja bi
 nam kaz fe râ qat ru zo šab â y ru zo šab
 man zâ ro na zâ ram moq be lâ nas to ke dar
 caš me ma nâ yad e m ruz be zo zân
 hen du ye caš me to ka si moq be el nist
 to bi yâ ey nâ za ni nam to bi yâ